

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-4-92-20>

УДК 341.1

**Бондарчук Н.В.**

Поліський національний університет

**Чупира О.В.**

ПАТ «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна академія управління персоналом»

## АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ В РАМКАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ДЕРЖАВИ НА САМООБОРОНУ

**Анотація.** У науковій статті всебічно та комплексно досліджено теоретико-правові аспекти забезпечення міжнародної безпеки при реалізації права держав на самооборону. Аналіз міжнародної практики засвідчує, що питання підтримки миру і забезпечення колективної безпеки відіграє важливу роль у становленні надійних міжнародних правовідносин. Уряди в цілому не готові підтримати принцип, який узаконить втручання в «благих цілях» та застосування сили. Важливу роль у забезпеченні міжнародної безпеки відведено Раді Безпеки, яка є статутним органом ООН, прямо відповідальним за підтримання миру і безпеки на планеті Земля і, як відзначають деякі автори, «в світі не існує іншого такого органу, який має настільки широке коло прав і повноважень, яким є Рада Безпеки ООН». Проте, на практиці виникає ряд проблем щодо забезпечення міжнародної безпеки при реалізації державами права самооборону, зокрема, термінів здійснення права на самооборону, які чітко не регламентовані ст. 51 Статуту ООН, порядку інформування Ради Безпеки про акт агресії та вжиття нею необхідних заходів. Інформування та вжиття заходів Радою Безпеки дозволяє сформулювати наступний висновок, що, з одного боку, ООН здійснює унікальні за своїм характером функції, пов'язані з виробленням інституційної основи в справі забезпечення миру і безпеки, з іншого, не дивлячись на широкий перелік повноважень і компетенцій в питаннях запобігання загроз миру і безпеки, фактично нездатна прийняти реальні заходи щодо запобігання та/або вирішення конфлікту. Також, як показує практика не всі держави розуміють винятковий характер права на самооборону саме як засобу, допустимого тільки тоді, коли немає іншої законної можливості запобігання або відбиття збройного нападу.

**Ключові слова:** міжнародна безпека, самооборонна, акт агресії, Рада Безпеки, Статут ООН, протидія, повноваження.

**Bondarchuk Nataliia**

Polissia National University

**Chupira Alexander**

PJSC "Higher Educational Institution"

Interregional Academy of Personnel Management "

## CURRENT ISSUES OF ENSURING INTERNATIONAL SECURITY IN CONSIDERATION OF THE EXERCISE OF THE STATE'S RIGHT TO SELF-DEFENSE

**Summary.** The scientific articles comprehensively study of the theoretical and legal aspects of ensuring international security in the implementation of the right of states to self-defense. The analysis of international practice shows that the issues of maintaining peace and ensuring collective security play an important role in the formation of reliable international legal relations. Governments are generally unwilling to uphold the principle of legitimizing "good intentions" and the use of force. An important role in ensuring international security is given to the Security Council, which is the statutory body of the United Nations, directly responsible for maintaining peace and security on planet Earth and, as some authors note, "there is no other body in the world with such a wide range of rights and powers. which is the UN Security Council. " However, in practice there are a number of problems to ensure international security in the implementation of the right of self-defense states, in particular, the timing of the exercise of the right to self-defense, which are not clearly regulated by Art. 51 of the UN Charter, the procedure for informing the Security Council about the act of aggression and taking the necessary measures. Informing and taking action by the Security Council leads to the following conclusion that, on the one hand, the UN performs unique functions related to the development of an institutional framework for peace and security, on the other, despite the wide range of powers and competencies in matters of preventing threats to peace and security, is in fact incapable of taking real measures to prevent and / or resolve the conflict. Also, as practice shows, not all states understand the exclusive nature of the right to self-defense as a means that is permissible only when there is no other legal possibility to prevent or repel an armed attack. It is noted that the basic principles of the UN Charter, such as sovereign equality, non-use of force, territorial integrity of the state, peaceful settlement of disputes, non-interference, self-determination of peoples and nations, respect for human rights and fundamental freedoms, are directly related to international security. However, a distinction should be made between international legal principles and norms in the military field and international legal principles and norms in the political sphere in the general process of maintaining international peace and security. The principle of non-use of force enshrined in the UN Charter is imperative, binding on all states, and categorically prohibits any war.

**Keywords:** international security, self-defense, act of aggression, Security Council, UN Charter, counteraction, powers.

**Постановка проблеми.** Необхідність детального дослідження правомірних самозахисних заходів будь-якої суверенної держави обумовлена сьогодняшнім очевидним прагненням ряду держав захищати себе не тільки від безпосередньої загрози з боку іншої держави, але і від потенційної загрози в довгостроковій перспективі, а також реалізувати своє право на «самооборону». Актуальність теми зумовлена геополітичними змінами у світі, появою нових загроз світовій безпеці, які докорінно змінюють підходи світового суспільства та окремих держав до формування національної, регіональної та світової систем безпеки. Саме правильність врегулювання даного питання зумовлює те, якими будуть міжнародні відносини між державами, а також те, як саме будуть вирішуватися між ними конфліктні ситуації. Виходячи з цього, виникає потреба в науковому аналізі питання забезпечення міжнародної безпеки при реалізації права держав на самооборону.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Науковим фундаментом дослідження є роботи вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених питанням самооборони держав, зокрема: Е. С. Азубуке, О. Бакірсіоглу, І. І. Лукашук, Д. З. Мутагіров, А. А. Мережко, Д. Мразек, М. І. Неліп, В. С. Ржевська, Е. М. Сиваш, Е. І. Скакунов, О. М. Хлестов та ін., а також загальної теорії права міжнародних організацій і окремих практичних аспектів їх миротворчої діяльності, а саме: П. Дайе, В. Ф. Заємській, М. Медднер, Нгуен Куок Дінь, А. Пеле, Т. Фіндлі та багато інших. Дослідженню правових аспектів формування європейської системи міжнародної безпеки присвячені праці М. М. Мікієвича, В. І. Муравйова, М. М. Гнатовського, О. М. Гладенка, О. А. Делінського.

**Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми.** Питання реалізації права держав на самооборону на практиці викликає ряд проблем, які зумовлені неоднозначним поняттям «агресія», «застосування сили» та питання застосування міжнародно-правової відповідальності держав. З огляду на викладене проблеми, що виникають у сфері забезпечення міжнародної безпеки при реалізації державами права на самооборону вимагають додаткового аналізу та теоретичного опрацювання і переосмислення.

**Мета статті.** Метою даної роботи є комплексне теоретичне та практичне дослідження змісту права держав на самооборону, сучасної системи правових гарантій міжнародної безпеки, а також системи організаційно-правових заходів забезпечення міжнародної безпеки при реалізації права держав на самооборону на сучасному етапі розвитку.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Ефективність міжнародного права як права всеосяжної безпеки і колективної відповідальності суверенних держав перед людством передбачає конструктивне колективне співробітництво учасників міжнародних правовідносин в рішенні двох основних задач. Перша з них пов'язана із забезпеченням функціонування того механізму підтримання миру, яким міжнародне співтовариство вже має в своєму розпорядженні, друга – з виробленням нових правових норм.

Питання підтримки миру і забезпечення колективної безпеки, відповідно до Статуту ООН,

віднесені до компетенції Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї. Рада несе основний тягар за підтримання миру і безпеки, хоча підпорядковується з деяких питань Генеральній Асамблеї ООН. Рада Безпеки – статутний орган ООН, прямо відповідальний за підтримання миру і безпеки на планеті Земля і, як відзначають деякі автори, «в світі не існує іншого такого органу, який має настільки широке коло прав і повноважень, яким є Рада Безпеки ООН». Відповідно до статті 25 Статуту, всі члени ООН погоджуються «підкорятися рішенням Ради Безпеки і виконувати їх» [1].

На нашу думку, слід диференціювати загальну систему забезпечення безпеки від регіональних систем забезпечення колективної безпеки. Однак, необхідно відмітити, що обидві системи застосовні на праві забезпечення міжнародного миру і безпеки. Вважаємо, що загальна система безпеки в більшій мірі орієнтована на випередження самої можливості виникнення конфлікту шляхом створення інституційної основи з метою вироблення єдиних підходів до вирішення проблеми, пов'язаної з загрозою миру і безпеки. Регіональна система забезпечення колективної безпеки передбачає більш тісну взаємодію між державами-учасниками в разі вчинення акту агресії щодо будь-кого з учасників системи.

Стаття 51 Статуту ООН говорить про право на самооборону держави, проти якої було скоєно збройний напад. Аналіз даної норми дозволяє зробити висновок про самозахист в разі збройного нападу, очевидно, неминучого, крім буквального тлумачення ст. 51 Статуту ООН. Необхідно відмітити, про винятковий характер права на самооборону саме як засобу, допустимого тільки тоді, коли немає іншої законної можливості запобігання або відбиття збройного нападу.

Проблемним є питання терміну здійснення права на самооборону, який відсутній у ст. 51 Статуту ООН. Системний аналіз даної норми вказує, що «поки Рада Безпеки прийме ефективні заходи, необхідні для підтримки або відновлення міжнародного миру і безпеки». Вищевказане обмеження пов'язане з Статутом ООН та правом на самооборону за допомогою колективної безпеки. Яскравим проявом цього є сама побудова ст. 51 Статуту ООН і її місце розташування в розділі VII. На нашу думку, слід погодитися з думкою про те, що практика свідчить про прийняття такого підпорядкування державами. Проте оцінка ефективності вжитих заходів, а також питання про те, хто повинен взяти на себе цю оцінку, є відкритим і спірним питанням, як, втім, це відзначає в своїй доповіді Е. Roucouas.

Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, Рада Безпеки ООН має бути поінформована про заходи, що можуть бути вжиті для підтримки міжнародного миру і безпеки в силу регіональних угод, регіональними органами. Однак саме по собі інформування не є інструментом запобігання ескалації конфлікту [2, с. 321]. Враховуючи практику інформування та вжиття заходів Радою Безпеки доцільно сформулювати наступний висновок, що, з одного боку, ООН здійснює унікальні за своїм характером функції, пов'язані з виробленням інституційної основи в справі забезпечення миру і безпеки, з іншого, не дивлячись на широкий перелік повноважень

і компетенцій в питаннях запобігання загроз миру і безпеки, фактично нездатна прийняти реальні заходи щодо запобігання та/або вирішення конфлікту. На думку М. Шоу, саме «нездатність РБ ООН шляхом використання своїх процедур забезпечити безпеку, стимулювала утворення різного роду регіональних оборонних альянсів» і, одночасно з цим, «в епоху після закінчення «холодної війни» наочно продемонструвала усвідомлення з боку РБ ООН потенціалу регіональних організацій». Більш того, необхідно зазначити, що «в якійсь мірі це навіть заохочувало до створення військових альянсів, таких як НАТО і Варшавський договір, які, по суті, стали регіональними правоохоронними системами, в обхід Ради Безпеки» [3, с. 189].

У XXI ст. активно триває розвиток інформаційних технологій, повсюдне їх впровадження і використання. Пунктом 4 Резолюції ГА ООН 60/45 від 8 грудня 2005 передбачалося створення в 2009 році групи урядових експертів з досягнень в сфері інформатизації і телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки (ГПЕ) з метою «дослідження існуючих і потенційних загроз у сфері інформаційної безпеки та можливих спільних заходів щодо їх усунення». ГПЕ були виявлені і сформульовані загрози, ризики і чинники уразливості, пов'язані із забезпеченням безпеки при використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Визнаючи факт використання ІКТ в тому числі у військовій сфері, в контексті забезпечення міжнародної безпеки ГПЕ виявила дві ключові групи ризик-факторів: загроза інфраструктурі ІКТ, як об'єкту для замаху; попередження злочинного використання ІКТ, як засобу досягнення злочинних цілей. В даний час створено три ГПЕ, які займаються вивченням загроз в сфері ІКТ і кібербезпеки, а питання інформатизації і телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки періодично розглядаються на щорічному порядку Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй.

Основні принципи Статуту ООН, такі як суверенна рівність, незастосування сили, територіальна цілісність держави, мирне вирішення спорів, невтручання, самовизначення народів і націй, повага прав людини і основних свобод, мають пряме відношення до міжнародної безпеки. Багато з цих принципів були відносно порушені в Статуті ООН і згодом отримали розвиток в ряді резолюцій ГА ООН і в інших документах. Наприклад, повноваження Генеральної Асамблеї та Ради Безпеки з питань роззброєння і обмеження озброєнь лише вказують на важливість дій в цьому напрямку, але самі по собі не вирішують цих проблем. Практика держав пішла по шляху вироблення різних договорів в цій області.

Слід розрізняти міжнародно-правові принципи і норми у військовій області та міжнародно-правові принципи і норми в політичній сфері в загальному процесі підтримання міжнародного миру та безпеки. Для військової області характерний принцип незастосування сили і загрози силою, право на самооборону, принципи права збройних конфліктів. У політичній частині досліджуваного питання особливого значення набувають принципи суверенної рівності і самовизначення народів, мирне вирішення суперечок

та ситуацій; принципи співпраці і сумлінного виконання міжнародних зобов'язань; запобігання міжнародного тероризму.

Закріплений в Статуті ООН принцип незастосування сили носить імперативний характер, тобто є обов'язковим для виконання всіма державами, накладає категоричну заборону на розв'язання будь-яких воєн. Певні винятки з цієї заборони прямо і чітко передбачені Статутом ООН, який не допускає ніяких інших доводів і відмовок для обґрунтування відходу держав від цього принципу. Таким чином, Статут ООН не залишає можливості вдаватися до війни з метою розв'язання існуючих між державами суперечок. Проте, згодом прийняття Статуту ООН викликали розбіжності з приводу тлумачення окремих неоднозначних положень режиму, передбаченого Статутом, наприклад про значення терміна «збройний напад», про природу невід'ємного права на самооборону, про загальні положення ст. 2, яка допускає неоднозначне тлумачення, що давало привід для тверджень про те, що вони фактично узаконюють таке застосування сили, яке не спрямоване проти територіальної цілісності або політичної незалежності держав і не суперечить цілям ООН. Незважаючи на ці розбіжності юридичні норми, що стосуються використання сили, не завжди мали відтінком двозначності.

Право на самооборону традиційно розглядається державами як невідчужуване, що знаходиться виключно в компетенції вищих органів влади держави і здійснюване цілком на їх розсуд без будь-якого тиску чи втручання ззовні. Кожна держава вважає тільки себе правомочним визначати ступінь загрози своїй безпеці, час здійснення права на самооборону, а також характер і види засобів самооборони [4, с. 298]. При цьому, на думку більшості держав, з метою самооборони могли використовуватися практично всі заходи, що знаходяться в розпорядженні держави, включаючи війну, застосування репресалій, як не зв'язаних, так і пов'язаних із застосуванням збройних сил, політичний тиск, економічний тиск і т.д. Тобто право на самооборону інтерпретувалася державами абсолютно довільно, і до сих пір ряд держав вважають, що будь-яких міжнародно-правових обмежень не існує. Довгий час право на самооборону не було регламентовано, що призводило до його довільної реалізації. Принцип пропорційності також не брався до уваги. Практично, вийшло так, що будь-які заходи держави по самообороні вважалися припустимими, що передбачає можливість вдаватися до будь-яких приводів здійснення права на самооборону. Перелік таких заходів включає загрозу життю громадян, порятунок заручників, захист власності і установ в іноземній державі, вплив на уряд, який поставляє озброєння або технічну допомогу повстанцям в третю державу, захист національних інтересів держави, забезпечення міжнародного миру і безпеки по боротьбі з тероризмом.

Багато західних країн розширено тлумачать поняття самооборони, не передбачаючи ніяких меж для дій у відповідь. При цьому західні теоретики допускають навіть застосування збройної сили в порядку самооборони у відповідь на непряме застосування сили. Вітчизняні юристи-міжнародники і представники уряду відстоюють

позицію, відповідно до якої тільки збройний напад дає підстави, за змістом ст. 51 Статуту ООН, для використання права на індивідуальну або колективну самооборону, і наполягають на встановленні чітких правових меж і меж використання права на самооборону, оскільки мова йде про можливість руйнування цивілізації. Статут ООН позбавляє державу можливості самому визначати, чи вимагають конкретні умови обстановки і дії іншої держави вжиття заходів щодо самооборони, і чітко вказує, що такі заходи держава має право застосовувати тільки в разі збройного нападу на неї. Тим самим, якщо заходи по самообороні будуть прийняті у відповідь на політичний тиск або економічне втручання або у зв'язку з прикордонним інцидентом, вони не можуть бути визнані законними і підлягають осуду. Не можуть бути визнані заходи по самообороні у відповідь на підготовлюваний напад, тобто превентивна самооборона.

Суттєвим обмеженням права на самооборону є ув'язка заходів по самообороні з діяльністю РБ ООН. Спектр заходів, що вживаються РБ ООН в конкретному випадку, може бути досить широким та дієвим. В їх число входять перш за все санкції організаційно-політичного характеру. Відповідно до ст. 51 Статуту ООН, якщо проти будь-якого члена Організації було вжито заходів РБ ООН превентивного або примусового характеру, ГА ООН, за рекомендацією РБ ООН, має право припинити здійснення прав і привілеїв, що належать йому як члену Організації, які, в свою чергу, можуть бути відновлені РБ ООН. Таким чином, зловживання правом на самооборону виключено і, більш того, на практиці працює, і крім усього іншого, може поставити державу-порушника «поза законом» з усіма супутніми наслідками (ст. 6 Статуту ООН).

Тимчасовим обмежувачем безроздільного здійснення права на самооборону є передбачене ст. 51 Статуту ООН зобов'язання держав здійснювати право на самооборону власними засобами до тих пір, поки РБ ООН не прийме заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру і безпеки. Тим самим Статут закріплює необхідний часовий ліміт здійснення державою власними засобами права на самооборону. Як тільки РБ ООН починає вживати заходів, необхідних для підтримки міжнародного миру і безпеки, держава позбавляється можливості тільки на свій розсуд вживати заходів, необхідних для самооборони. Західні дослідники ставлять цю тезу під сумнів, оскільки до цих пір не створено «єдиної постійної армії ООН» з метою здійснення заходів, спрямованих проти агресора, отже, ніяких обмежень бути не може. Оскільки неправильно зводити все різноманіття «заходів» РБ ООН лише до примусових заходів, пов'язаних з використанням збройних сил ООН та передбаченим в ст. 42 і 43 Статуту ООН. Під терміном «заходи» розуміються, по суті, будь-які дії, що вживаються РБ ООН, в тому числі і дії на підставі гл. VI Статуту ООН щодо мирного вирішення спорів, а також «тимчасові заходи», прийняті відповідно до ст. 40 Статуту ООН.

Ефективним стримуючим фактором, що впливає на характер і обсяг прийнятих державою заходів щодо самооборони, є вимога, що міститься в

ст. 51 Статуту ООН відповідно до якої «заходи, прийняті членами ООН при здійсненні цього права на самооборону, повинні бути негайно повідомлені РБ ООН». Ця вимога ставить здійснення державою права на самооборону в певні рамки, змушує державу порівнювати і співставляти вже прийняті або намічені заходи по самообороні до положень Статуту ООН і загально визнаними принципами та нормами міжнародного права, зважувати правомірність і обґрунтованість своїх дій та враховувати можливу негативну реакцію на прийняття заходів з боку міжнародного співтовариства держав. Слід підкреслити, що саме ця вимога, на практиці, не дотримувалося з боку держав.

Важливим правовим і політичним механізмом блокування при здійсненні державою права на самооборону є закріплене в ст. 51 положення, відповідно до якого заходи, прийняті державами в порядку самооборони, «жодним чином» не повинні торкатися повноважень і відповідальності РБ ООН щодо вжиття в будь-який час таких дій, які вона вважатиме необхідними для підтримки і відновлення міжнародного миру і безпеки. Тим самим дане правило закріплює неможливість держави в односторонньому порядку визначати і здійснювати заходи по самообороні, фактично вона зобов'язана поставити їх здійснення під контроль РБ ООН. При цьому прийняті державою заходи щодо самооборони не повинні не тільки суперечити, але й торкатися (применшувати) компетенції та відповідальності РБ ООН. Більш того, РБ ООН може відповідно до ст. 39 Статуту ООН сама визначити існування будь-якої загрози міжнародному миру або акту агресії і винести рішення про прийняття власних заходів по самообороні. Своєрідність такого роду заходів полягає в тому, що РБ ООН діє не тільки від імені держави, що здійснює своє право на самооборону, але і від імені всіх членів ООН. Дієвість самих заходів підкріплюється авторитетом ООН і сукупної волі та можливості держав – членів ООН, які, згідно зі ст. 25 Статуту ООН, взяли на себе зобов'язання «підкорятися рішенням РБ ООН і виконувати їх».

РБ ООН має право відхилити доводи держави щодо застосування певних заходів, що здійснюються в рамках самооборони. Тим самим право на здійснення самооборони у держави вилучається, а його дії піддаються осуду з боку міжнародного співтовариства держав. У той же час «тимчасові заходи», здійснювані РБ ООН, не повинні завдавати шкоди правам, інтересам чи становищу зацікавлених сторін, а сама РБ ООН повинна лише враховувати невиконання цих тимчасових заходів. Крім того, прийняті РБ ООН заходи по самообороні також підлягають суворим обмеженням. Зокрема, з 1973 року легка зброя з санкції РБ ООН може застосовуватися військовими контингентами ООН тільки для самооборони і в цілях протидії спробам не дати силам ООН виконувати свої функції. Отже, зброя може бути застосована збройними силами ООН не з метою примусити, а тільки для відображення збройних зазіхань і нападів на них.

Заслужує на увагу той факт, що в більшості випадків були принципові розбіжності щодо фактичної, а не правової сторони питання. Основним доводом на користь збройного втручання

є прохання чи згода уряду держави, де має місце внутрішній конфлікт. Правомочності уряду на прохання про іноземне втручання і право на втручання з боку іноземної держави можуть також бути поставлені під сумнів, коли внутрішній конфлікт набув масштабів громадянської війни, в якій інсургент спирається на підтримку значної частини населення [5, с. 70]. Уряд країни, приголомшлливий конфліктами має право висловлювати авторитетну думку всієї держави. Військова допомога на прохання уряду також може бути спірною в юридичному плані, якщо ця допомога використовується в цілях, несумісних з принципами Статуту ООН або міжнародним правом, таких як геноцид, рабство і апартеїд.

Уряди і юристи визнають, що іноземне військове втручання, спрямоване проти урядів, заборонено за винятком випадків самооборони. З цього правила є ряд виключень: самовизначення, основні права людини, демократичне правління, запобігання масових убивств і чисток. Збройне втручання в цих цілях не є застосуванням сили проти політичної незалежності або територіальної цілісності і не суперечить цілям ООН. Однак таке збройне втручання несумісне з однією з цілей Статуту ООН, а саме з основоположним завданням збереження міжнародного миру.

**Висновки і пропозиції.** Проаналізувавши та дослідивши міжнародну практику та наукові

статті, присвячені даному питанню, можна зробити висновок, що уряди в цілому не готові підтримати принцип, який узаконить втручання в «благих цілях» та застосування сили. Основоположні принципи міжнародного права забезпечують дієвий розвиток не тільки правових, а й політичних процесів миротворчості. Право і порядок в міжнародному співтоваристві може забезпечуватися тільки за допомогою дотримання основоположних принципів міжнародного права з урахуванням принципу справедливості, головне призначення якого полягає в обмеженні і стримуванні війни або збройного конфлікту, що є частиною спільного миротворчого процесу.

Політика протидії застосуванню сили, з метою збереження міжнародної безпеки повинна бути згуртованою, безкомпромісною, вивірною. При цьому державами повинні бути задіяні всі допустимі міжнародним правом механізми – від міжнародно-правових актів, що мають обов'язкову юридичну силу, до рекомендаційних актів, включаючи акти політико-декларативного характеру. Саме комплексна та ефективна протидія агресії можлива не тільки за допомогою механізмів, прямо які опосередковують заходи щодо профілактики, попередження та мінімізації наслідків актів агресії, а й за допомогою механізмів – універсальних регуляторів всього сучасного світопорядку.

## Список літератури:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду ООН; Статут, Міжнародний документ від 26.06.1945. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_010#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text) (дата звернення: 01.04.2021).
2. Тимченко Л. Д. Міжнародне право : [підручник] / Л. Д. Тимченко, В. П. Кононенко. Київ : Знання, 2012. 631 с.
3. Бодрук О. С. Структури воєнної безпеки: національний та міжнародний аспекти : монографія. Київ : НІПМБ, 2001. 295 с.
4. Невелєв О. М. Сталий розвиток регіону: стратегічні напрями та механізми / О. М. Невелєв, Б. М. Данилишин. Київ : НДІСЕП, 2002. 410 с.
5. Іжнін І. Особливості застосування воєнної сили у збройних конфліктах 90-х рр. XX ст. : дис. канд. політ. наук : 23.00.04. Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. Львів, 2004. 169 с.

## References:

1. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii i Statut Mizhnarodnoho Sudu OON; Statut, Mizhnarodnyi dokument vid 26.06.1945 [The Charter of the United Nations and the Charter of the International Court of Justice; Statute, International document of June 26, 1945]. Available at: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_010#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text) (accessed 01 April 2021).
2. Tymchenko L. D. (2012) *Mizhnarodne pravo* [International law]. Kiev: Znannia, p. 631. (in Ukrainian)
3. Bodruk O. S. (2001) *Struktury voiennoi bezpeky: natsionalnyi ta mizhnarodnyi aspekty: monohrafiia* [Structures of military security: national and international aspects: monograph]. Kyiv: NIPMB, p. 295. (in Ukrainian)
4. Neveliev O. M., Danylyshyn B. M. (2002) *Stalyi rozvytok rehionu: stratehichni napriamy ta mekhanizmy* [Sustainable development of the region: strategic directions and mechanisms]. Kyiv: NDISEP, p. 410. (in Ukrainian)
5. Izhnin I. (2004) *Osoblyvosti zastosuvannia voiennoi syly u zbroinykh konfliktakh 90-kh rr. XX st.* [Features of the use of military force in armed conflicts of the 90's of XX century] (PhD Thesis), Lviv National University named after Ivan Franko.